

kehitysmaihin, jonne ne eivät omalla riskillään muuten menisi. Vientiluotoilla ja -takuilla varmistetaan, että yritykset saavat rahansa takaisin silloinkin, kun ostaja eli kehitysmaan hallitus tai yritys ei pysty niitä maksamaan. Maksetut luotot ja -takuut lisätään kehitysmaiden ja luotonantajamaan väliseen kahdenkeskiseen velkaan. Vientiluotot ja -takuut rahoitetaan julkisilla varoilla, ja niitä myöntävät joko ministeriöiden alaiset, valtioenemmistöiset tai yksityiset liikelaitokset. Vientiluottolaitokset sijaitsevat läntisissä teollisuusmaissa, mutta viime aikoina Maailmanpankki on auttanut kehitysmaita, muun muassa Brasiliia perustamaan omia vientiluottolaitoksiaan.

Vientiluottojen määrä on moninkertaistunut viime vuosina. Vuonna 1988 luotot olivat yhteensä 26 miljardia dollaria, ja vuonna 1996 summa oli noussut jo 105 miljardiin. Vientiluotot kattavat 10 prosenttia maailmankaupasta. Aasian talouskriisi pudotti kuitenkin yksityiset investoinnit kehitysmaihin 328 miljardista dollarista 140 miljardiin vuosien 1996 ja 1998 välisenä aikana. Vientiluotot muodostavat 24 prosenttia kehitysmaiden kaikista veloista ja 56 prosenttia valtioiden välisestä velasta. Niillä rahoitetaan enemmän hankkeita kehitysmaissa kuin mihin Maailmanpankki ja muut monenkeskiset rahoituslaitokset yltävät.

Vientiluotoilla rahoitetaan lähinnä suuria infrastruktuurihankkeita, kuten energiantuotantoa, liikennettä, telekommunikaatiota sekä teollisuutta. Vientiluotot ovat mukana sellaisissa hankkeissa, joihin on vaikea tai mahdotonta saada monenkeskisten kehityspankkien, kuten Maailmanpankin rahoitusta. Toisaalta liberalisointi ja yksityistäminen on johtanut siihen, että ennen julkista rahoitusta saaneet hankkeet ovat nykyään yksityisten firmojen vastuulla. Kun luottojen määrä lisääntyy, niin samalla niiden vaikutus ympäristöön ja sosiaaliseen elämään kasvaa. Tyypillisin esimerkki on suurpadot, joiden haitat ovat niin mittavia, etteivät ne saa Maailmanpankin rahoitusta.

Harkittuja riskejä

Maailmanpankki ja muut kehityshankkeiden rahoittajat ovat viime vuosina luoneet mekanismeja, joilla voidaan kattavasti arvioida hankkeiden ympäristövaikutuksia ja sosiaalisia seurauksia. Rahoittajat ovat laatineet yhteisiä,

Vientiluotto = luotto, jonka pankki tai luottolaitos myöntää, kun esimerkiksi suomalainen yritys vie tuotteitaan kehitysmaihin. Vientiluotoilla edistetään ulkomaankauppaa ja niitä myönnetään suomalaisten yritysten kauppakumppaneille. Vientiluotot ovat normaaleja luottoja, joihin vaikuttavat markkinakorot.

Vientitakuu = takuu, jonka takuulaitos myöntää paikalliselle yritykselle tai kohdemaan hallitukselle, mikäli ne eivät pysty maksamaan takaisin saamiaan vientiluottoja. Suomalainen takuulaitos maksaa saatavat yrityksille ja saatavat siirtyvät takuulaitokselle.

Korkotukiluotto eroaa vientiluotosta siinä, että sen korkoja subventoidaan kehitysyhteistyövaroista.

harmonisoituja sääntöjä rahoituksen ehdoista. Myös kansalliset kehitysyhteistyöosastot ovat pitkään soveltaneet kahdenvälisissä hankkeissaan kestäväen kehityksen periaatteita. Vientiluotot ovatkin viimeinen julkinen rahoituslähde, jossa ympäristönäkökulmat ja sosiaaliset vaikutukset jätetään huomioimatta. Kuitenkin vientiluottoihin käytetään osittain samoja verorahoja kuin esimerkiksi kehitysyhteistyöhön, ja siksi niitä pitäisi sitoa samat poliittiset linjaukset ja päätökset kestävästä kehityksestä.

Näin ei kuitenkaan ole. Vientiluotot myönnetään suljettujen ovien takana, ja niistä ei anneta tietoja liike- ja pankkisalaisuuteen vedoten. Vientiluottolaitoksissa ei ole asiantuntemusta arvioida hankkeiden vaikutuksia, vaikka ympäristö- ja sosiaaliset ongelmat muodostavat puhtaan taloudellisen riskin, poliittisesta puhumattakaan. Vaikka vientiluottojen ensisijainen tarkoitus on minimoida yritysten riskejä kehitysmaainvestoinneissa, olisi niiden myös edistettävä tervettä yritystoimintaa.

Käytännössä turhia riskejä otetaan jatkuvasti. Aiemmin esitetty velkataakka osoittaa, että puutteellisesta riskianalyysistä johtuen luotot ovat jääneet maksamatta ja takuut joutuneet maksatukseen. Esimerkiksi suurpato on saatettu rakentaa seismisesti aktiiviselle alueelle, jolloin se maanjäristyksessä murtuu ja aiheuttaa tulvia. Suuret patoaltaat sedimentoituvat eli

madaltuvat nopeasti ja niiden käyttöikä lyhenee. Patoaltaiden tieltä on jouduttu siirtämään tuhansia ihmisiä, jotka ovat menettäneet kotinsa, elinkeinonsa ja kulttuurinsa. Tästä seuraa väistämättä sosiaalisia ja poliittisia ongelmia, kuten Intian Narmada ja Kiinan Kolmen Solan pato ovat osoittaneet. Viime aikoina useat hankkeet ovat joko peruuntuneet tai lykkääntyneet paikallisen vastustuksen vuoksi. Näin on tapahtunut mm. Thaimaassa, jonne suomalainen Fortum yritys rakentaa hiilivoimalaa vientitakuilla.

Suomen salaiset kansiot

Suomen vienti kehitysmaihin oli vuonna 1997 yhteensä 30 miljardia markkaa, mikä merkitsee 14,4 prosenttia koko viennistä. Yksityisten yritysten investoinnit olivat samaan aikaan 1,2 miljardia markkaa. Suomen kehitysmaavienti kohdistuu lähinnä Itä- ja Kaakkois-Aasiaan, erityisesti Kiinaan, joka sai yksin 3,8 miljardin markan osuuden. Latinalaiseen Amerikkaan suuntautuu jonkin verran investointeja ja Afrikkaan hiukan, tosin itäinen Eurooppa on nopeasti kasvava vienti- ja investointikohde. Julkiset vientiluotot ja -takuut kattavat miltei koko viennin kehitysmaihin. Suomi luottottaa lähinnä vahvimpia

Hin Krutin hiilivoimala, Thaimaa

Etelä-Thaimaan Prachuap Khri Khanin provinssiin on rakenteilla kolme 1400 MW hiilivoimalaa. Niistä yhdessä, Hin Krutin voimalassa, on osakkaana suomalainen energiayhtiö Fortum. Yrityksen 28 prosentin osuus koostuu Leonian vientiluotoista ja Finnveran takuista. Kovan paikallisen ja ulkomaisen painostuksen jälkeen Fortum lupasi myydä osuutensa helmikuussa 2000, mutta voimala rakennetaan joka tapauksessa. Ilman suomalaisten osuutta projekti olisi tuskin selvinnyt Aasian talouskriisin myllerryksistä ja olisi jo haudattu.

Kasvihuonekaasuja tuottavan hiilivoiman vieminen kehitysmaahan on jo sinällään tuomittavaa. Tilannetta pahentaa se, että suunnitteluvaiheessa Hin Krutin voimala on synnyttänyt konflikteja paikallistasolla ja valmistumisensa jälkeen se tulee aiheuttamaan paikallisia ja maailmanlaajuisia vakavia ympäristötuhoja. Hiilidioksidipäästöt ovat maailmanlaajuinen uhka, ja rikkipäästöt puolestaan happamoittavat paikallisia metsiä. Kylän lähellä sijaitsee Khao Sam Roi Yotin kansallispuisto, jossa rikkipäästöt rapauttavat kalkkikivikallioita ja saastuttavat kosteikkoja. Voimalan lupaehtojen rikkipäästöt (780 mikrogrammaa/kuutio/h) ovat puolet määrästä, joka on aiheuttanut vakavia terveydellisiä ongelmia erään toisen hiilivoimalan läheisyydessä. Alueelle on suunnitteilla kolme suurvoimalaa ja neljä pienempää hiilivoimalaa, eikä kukaan pysty arvioimaan niiden vaikutusta asukkaiden terveyteen. Kaikesta päättäen seuraukset ovat erittäin vahingolliset.

Hiilidioksidi- ja rikkipäästöjen lisäksi voimala saastuttaa vesistöjä laskemalla sinne lämpimät lauhdevedet. Tämä on erityinen ongelma Hin Krutin kylän rannikon edustalla, jossa kasvaa mittaamattoman arvokkaita koralliriuttoja. Hitaasti kasvavat korallit on äärimmäisen herkkä ympäristön muutoksille ja ne vaalentuvat helposti.

Osa kyläläisistä uskoo hyötyvänsä voimalasta ja saavansa sieltä töitä, mutta kalastajista ja torimyyjistä tuskin on korkean teknologian työntekijöiksi. Suurin osa paikallisista vastustaa voimalaa, ja asukkaat ovat järjestäneet kymmeniä mielenosoituksia ja keränneet nimiä lukuisiin vetoamuksiin. Kahtiajako on johtanut jopa sukulaissuhteiden katkeamiseen.

Kaiken lisäksi hanke on taloudellisesti kannattamaton Thaimaan hallitukselle ja rapauttaa ennestään maan heikkoa taloutta. Hin Krutin voimalayhtiö Union Power Development Co (UPDC) on saanut Thaimaan energiaviranomaisten kanssa aikaan sopimuksen, joka takaa yhtiölle tulot, vaikka voimala ei tuottaisikaan

vientialojaan eli metsä-, metalli- ja kemianteollisuutta sekä telekommunikaatiohankkeita.

Vientiluottoja myöntää entinen Suomen Vientiluotto, joka pari vuotta sitten yhdistettiin Leonia Yrityspankkiin. Nyt valtionenemmistöinen Leonia aiotaan yksityistää, ja sitä ollaan yhdistämässä vakuutusyhtiö Sampoon. Vientiluotot eivät ilmeisesti kelpaa Sampo-Leoniale, joten niiden kohtalo on epäselvä. Leonia Yrityspankki myöntää sekä ns. OECD- eli konsensusehdot täyttäviä vientiluottoja että korkotukiluottoja.

Vuonna 1997 vientiluottoja oli 22 miljardin markan edestä. Ne rahoitetaan pankin kaupallisilla varoilla, mutta samalla ne saavat julkista tukea korontasausjärjestelmän kautta. (Tarkemmin kohdassa FIDE Oy).

Korkotukiluottojen eli sekaluottojen korot rahoitetaan kehitys yhteistyövaroilla. Vuonna 1992 OECD:n piirissä päätettiin vähitellen luopua korkotuista kilpailua vääristävinä tukiaisina. Korkotukiluottoihin säädettiin ns. Helsinki-paketti, jonka mukaan siirtymäkautena korkotukia saa myöntää vain taloudellisesti kannattamattomiin hankkeisiin, kuten ympäristöteknologiaan ja sosiaalisektorille suunnattuihin investointeihin. Korkotukiluotot ovat vähentyneet jatkuvasti, ja vuonna 1996 niitä oli 2,3 miljardia markkaa. Korkotukien osuus oli 143 miljoonaa markkaa, eli yhteensä 7,7 prosenttia kehitys yhteistyövaroista. Leonia Yrityspankkia sitoo normaali pankkisalaisuus eikä tietoja luottopäätöksistä luovuteta ulkopuolisille. Kuitenkin sen internet-sivuilla on esimerkkejä luottopäätöksistä eräänlaisena referenssinä.

Eniten vientitakuita myöntää entinen Valtiontakuukeskus, joka vuonna 1998 yhdistettiin Kehitysaluerahasto Keraan. Ne muodostavat nykyisin yhdessä Finnveran, joka toimii kauppa- ja teollisuusministeriön alaisuudessa. Finnveran toimintaa

ohjaa periaatteessa poliittisesti nimetty hallintoneuvosto, mutta käytännössä laitos tekee rahoituspäätökset itsenäisesti. Finnvera myöntää vientitakuita lähinnä OECD-maiden ulkopuolelle, ja vaikka periaatteessa edellytetään projektin elinkelpoisuutta, mahdolliset tappiot maksetaan takuurahastosta. Vaikka kyseessä on valtion laitos, ei projekteista eikä yleisistä linjoista kerrota mitään julkisuteen, ja kokonaissummistakin saa tietoa vain harkinnanvaraisesti. Vuonna 1998 Finnveran vastuut olivat 22,5 miljardia markkaa. Kesästä 1998 kesään 1999 kestäneellä tilikaudella vientitakuita myönnettiin 266 kappaletta, yhteensä 5,7 miljardin markan arvosta. Kuluneen kauden tappiot olivat 63,7 miljoonaa markkaa.

Finnvera-konserniin kuuluu FIDE Oy, joka hallinnoi OECD-ehtoisten vientiluottojen korontasausjärjestelmää ja kehittää viennin rahoitusta. Sen tarkoituksena on hyödyntää sekä kotimaisten että ulkomaisten luottolaitosten osaamista vientiluoissa. Korontasausjärjestelmässä luottolaitos antaa viejälle tai investoijalle OECD-ehtoisen luoton kiinteällä korolla, ja FIDE maksaa kiinteän ja vaihtuvan koron erotuksen valtion varoista.

Ulkoministeriön alainen Finnfund (Teollisen yhteistyön rahasto) järjestee rahoitusta maihin, joissa rahoitusmarkkinoita

ei ole tai ne ovat riittämättömät. Finnfund rahoittaa myös hankkeita, joiden riskit ylittävät kaupalliset rajat. Lisäksi se myöntää luottoja ja takuita sekä antaa neuvontapalveluita. Finnfundin toiminta on osa Suomen kehitysyhteistyötä, ja sen päämääränä on lisätä yksityisten yritysten investointeja kehitysmaihin ja siirtymätalouksiin. Finnfundin sitoumukset kehitysmaihin olivat vuonna 1998 489 miljoonaa markkaa. Noin 75 prosenttia investoinnista menee Aasiaan, mutta alueen talouksien taantuessa etenkin Itä-Euroopan osuus on kasvanut voimakkaasti.

Lisäksi ulkoministeriö rahoittaa teknis-taloudellis-teollisia tutkimushankkeita ns. TTT-määrärahalla. Rahoituksella tuetaan tutkimus- ja selvitystoimintaa sekä asiantuntija- ja koulutuspalveluja, joilla pyritään edistämään taloudellista kehitystä ja teknologian siirtoa kehitysmaihin. Rahoitusta käytetään mm. suurten yksityisten investointien valmisteluun. TTT-rahoitusta hallinnoi ulkoministeriön kauppapoliittinen osasto, ja sen varat tulevat kehitysyhteistyömäärärahoista. Vuonna 1997 rahoitusta myönnettiin 12 miljoonalla markalla yhteensä 39 projektille, jotka sijaitsivat 19 maassa.

Musin sellutehdas, Indonesia

Indonesian sademetsien hakkuukuningas Prayogo Pangestu, joka omistaa PT Barito Pacific Timber ja PT Musi Hutan Persada -yhtiöt, on entisen diktaattorin Suharton vanhimman tyttären Siti Harijanti Rukmanan eli "Tutun" avustuksella rakentanut miljardin dollarin sellutehtaan Etelä-Sumatralle. Tämä PT Tanjung Enim Lestari Pulp and Paper (PT TEL) käyttää plantaasipuuta keittääkseen 450 000 tonnia sellua vuodessa. Sellutehtaan kemiallisessa valkaisuussa käytetyt klooridioksidit lasketaan suoraan läheiseen jokeen, jonka vedestä kymmenet tuhannet ihmiset saavat elantonsa. Päästöt aiheuttavat kalakuolemia ja vesien rehevöitymistä, jolloin paikalliset ihmiset menettävät elinkeinonsa. Rikkipäästöt, joita on arviolta 18 tonnia päivässä, happamoittavat metsiä ja aiheuttavat mädän kananmunan hajua ympäristöön.

Suomalaiset ovat varustaneet tehdasta mm. Ahlströmin kattiloin, Leonia ja Merita Pankit ovat luottaneet ja Finnvera taannut sitä vuodesta 1997. Esimerkiksi Leonian projektilaina vuonna 1997 oli 130 miljoonaa USD.

Paikalla oli aikoikaan sademetsää ja viljelymaita, jotka PT Musi Hutan Persada otti laittomasti haltuunsa vuonna 1991 maksamatta niistä juuri mitään. Kyläläiset ovat alkaneet perätä korvauksia 301 miljardin rupian (noin miljoonan dollarin) arvoisista menetyksistään. Poliittisten olojen vapautumisen jälkeen indonesialaiset ovat osoittaneet mieltään ja onnistuneet lopettamaan hakkuut monin paikoin. (Down to Earth, August 1999).

Ympäristöstä piittaamatta

Leonialla itsellään ei ole ympäristöohjeistoa eikä asiantuntijoita, jotka voisivat tehdä ympäristövaikutusten arvioita (YVA). Kehitysyhteistyöosaston ympäristövaikutusten arviointimenettelyllä ei ole merkitystä edes korkotukiluotoissa, vaan pankki luottaa OECD:n sidottujen luottojen lyhyeen ohjeistoon. Arvioinnissa käytetään joko kehitysyhteistyöosaston omia asiantuntijoita tai ulkopuolisia konsultteja, jotka ovat yleensä insinöörejä ja ekonomisteja. Mahdollisen YVA:n tuloksia ei julkisteta eivätkä projektin kohdealueen asukkailla voi osallistua niihin. Korkotukiluottojen päätökset ovat kuitenkin julkisia.

Finnvera edellyttää periaatteessa, että kaikki tarpeelliset arviot tehdään ennen takuupäätöstä, ja sillä on sivun mittainen salainen ympäristöohjeisto. Finnveralla on ympäristövaikutusten arviointimenettely, mutta ei asiantuntijoita sitä tekemään. Suurin ongelma näissä kaikissa luottopäätöksissä on tietojen salaaminen ja hankkeen vaikutusalueella olevien jättäminen päätöksenteon ulkopuolelle. Niinpä myönnettyjä takuita ei voida arvioida - eikä arvostella. Ympäristöarvioita tehdään satunnaisesti ja osana yleisiä kannattavuuslaskelmia, ja ympäristökriteereissä noudatetaan vain vastaanottajamaan lainsäädäntöä, joka kehitysmaissa on usein puutteellinen. Loppuarvio ja seuranta ovat myös satunnaisia eikä niitä ole ohjeistettu.

Finnfund käyttää projektipäätöksissään YVA:ta, vaikka

silläkään ei ole varsinaisia asiantuntijoita palveluksessaan. Kymmensivuinen sisäinen ympäristöohjeisto on vuodelta 1992. Finnfundkaan ei julkista tietoja eikä asianosaisilla ole mahdollisuutta vaikuttaa projekteihin, tosin vuosikertomuksessa kerrotaan perustietoja päätöksistä (maa, kohde, ala, suomalainen osapuoli, summa). Ympäristöohjeisto määrittelee, milloin YVA olisi tehtävä, ja käytännössä ulkopuolelle jäävät vain koulutus- ja konsultointiprojektit. Vaikka Finnfundkaan ei edellytä vaihtoehtoisia projektiesityksiä, se vaatii kuitenkin mahdollisimman tehokasta ja puhdasta teknologiaa ympäristökuormituksen minimoimiseksi. Ympäristöstandardeissa vaaditaan sekä vastaanottajamaan että soveltuvin osin kansainvälisten säännösten noudattamista. Projekteja seurataan ja arvioidaan säännöllisesti.

TTT-rahoituksessa ei vaadita YVA:ta mutta käytännössä ympäristönäkökohdista keskustellaan päätösten yhteydessä ja isommat yhtiöt esittävät niitä hakemuksissaan.

Yhteiset, harmonisoidut kriteerit

Kansainvälisillä foorumeilla on jo kymmenisen vuotta yritetty luoda vientiluottoja ja -takuita varten yhteisiä, harmonisoituja kriteereitä, joissa huomioidaan ympäristö- ja sosiaaliset näkökulmat. Läntisiä teollisuusmaita sitovat monet kansainväliset sopimukset, kuten Rion biodiversiteetti- tai Kioton ilmasopimus, jotka velvoittavat toimimaan kestävän kehityksen tavoitteiden mukaan. Aloitteen tekijänä yhteisissä, harmonisoiduissa kriteereissä on toiminut yhdysvaltalainen US Ex-Im Bank, jonka ympäristöohjeistot on laadittu jo vuonna 1992 ja ovat alan edistyskellisimpiä. Pankki on aktiivisesti yrittänyt ajaa samanlaisia ohjeistoja muille vientiluottolaitoksille, lähinnä läntisten teollisuusmaiden yhteistyöelimen OECD:n piirissä. US Ex-Im Bankin aktiivisuudella yritetään estää tilanne, jossa tiukkoja ympäristökriteerejä soveltavat vientiluottolaitokset häviävät tarjouskilpailuja niille, joilla ei niitä ole. Tämä taas johtaa ympäristön tilan jatkuvaan huononemiseen (nk. "race to the bottom"). Toinen kansainvälinen vertailukohde on ollut Maailmanpankin ja muiden monenkeskisten kehityspankkien, varsinkin Maailmanpankki-ryhmään kuuluvan International Finance Corporationin (IFC) kriteerit. IFC koskee nimenomaan yksityissektoria ja sen ohjeisto on hyvin kattava.

Niin Euroopan unionissa kuin OECD:ssäkin on jo pitkään puhuttu kaikkien sektoreiden - kaupan, politiikan ja kehitysyhteistyön koherenssista ympäristökysymyksissä. EU:n kaikissa sopimuksissa Euroopan Yhteisön perussopimuksesta alkaen, on maininta kestävästä kehityksestä. Vuonna 1997 EU teki päätöslauselman kehitysyhteistyön ja muiden sektoreiden koherenssista. Lokakuussa 1998 EU:n komission kestävä kehityksen työryhmä edellytti ympäristö- ja sosiaalisia standardeja alueen vientiluottolaitoksiin.

OECD:n ympäristöosastolla kiinnitettiin jo 1994 huomiota vientiluottojen ja kehitysyhteistyön ristiriitoihin ympäristökysymyksissä. Johtavien teollisuusmaiden G8-ryhmä päätti Denverin kokouksessa 1997, että OECD:ssä ryhdytään valmistelemaan yhteisiä ympäristöstandardeja vientiluottolaitoksiin vuoden 2001 G8 -kokoukseen mennessä, ja asia vahvistettiin Kölnissä 1999. Myös OECD:n ministerineuvosto vahvisti prosessin tärkeiden huhtikuussa 1998. Toukokuussa 1999 ministerineuvosto

edellytti vientiluottotyöryhmältä edistymisraporttia vuoden 2000 kokoukseen.

OECD:ssä toimii erityinen vientiluottojen ja -takuiden työryhmä (OECD Trade Directorate Working Party on Export Credits and Credit Guarantees), jossa kansallisten vientiluottolaitosten edustajat kokoontuvat vuosittain huhtikuussa ja loka-marraskuussa keskustelemaan yhteisistä asioista. Toistaiseksi työryhmä on saanut aikaiseksi vain suurten hankkeiden tiedonvaihtosopimuksen, mutta ympäristö- ja sosiaalisista kriteereistä sopiminen on edennyt hitaasti. Ongelmana on ryhmän heterogeisuus, erilaiset kulttuurit ja toimintatavat. OECD:ssä on ns. eurooppalaisten maiden lisäksi edustettuna mm. Turkki, Japani, Etelä-Korea ja Meksiko. Päätökset edellyttävät konsensusta, ja sellaista ei toistaiseksi ole saavutettu. Edistymisraporttivaatimuksen vuoksi vientiluottotyöryhmä joutui pitämään ylimääräisen kokouksen helmikuussa 2000.

Kuitenkin eräät luottolaitokset ovat jo laatineet jonkinlaisia ympäristöohjeistoja. Esimerkiksi Kanadan Export Development Cooperation (EDC) on laatinut ohjeiston, joka kuitenkin ei ole varsinainen YVA, koska se ei ota huomioon paikallista osallistumista. Siinä ei myöskään ole määrällisiä standardeja, kuten päästörajoja. Samoilla linjoilla ovat olleet Norjan Garanti-instituttet for eksportkreditt (GIEK) ja Japanin Bank for International Cooperation (JBIC). Poliittinen päätös

kriteereistä on tehty muun muassa Saksassa, mutta prosessi luottolaitos Hermeksessä ei ole edennyt. Myös Ruotsin Exportkreditnämndenissä (EKN) prosessi eteni takkuisesti, eikä ensimmäistä versioita edes julkistettu, mutta maaliskuussa 2000 ympäristöohjeistot saatiin kuitenkin kuntoon. Ne noudattelevat vaatimattomuudessaan yleistä linjaa, eikä niissäkään oteta paikallisia tai muita asianosasia huomioon. Ongelmana on myös se, että mikään näistä ohjeistoista ei ole sitova vaan vapaaehtoinen, mikä merkitsee, etteivät ne ole tehokkaita. Mikään ei myöskään velvoita hakijoita esittämään vaihtoehtoisia investointikohteita eikä analysimaan saman alueen hankkeiden yhteisvaikutusta. Vaikka ympäristöohjeistot olisivatkin laadittu, ei vientiluottolaitoksissa pääsääntöisesti ole mitään asiantuntemusta toteuttaa niitä.

Sosiaalisia kriteereitä ei ole laadittu senkään vertaa, vaikka Norjan GIEK aikookin luoda ihmisoikeusstandardit vuonna 2000. Tällä hetkellä ei voida puuttua esimerkiksi ihmisten pakkosiirtoihin, joita patoalaiden rakentaminen aiheuttaa. Ihmisoikeuskriteereiden puuttuminen on mahdollistanut myös aseiden viennin Indonesiaan, vaikka maa on systemaattisesti harjoittanut väkivaltaa sekä omia kansalaisiaan että mm. itätimorilaisia vastaan. Korruptio on toinen vakava ongelma monissa investointien vastaanottoissa, ja useiden tutkimusten mukaan vientiluottohankkeet ovat merkittävästi lisänneet korruptiota. Vientiluotoilla ei myöskään tueta hyvää hallintoa, joka on nykyisin kehitys yhteistyön päätavoitteita.

Changshun paperitehdas ja Suzhoun paperitehdas, Kiina

Indonesialainen APRIL-yhtiö ja UPM-Kymmene (nyk. Champion International), joilla oli yhteinen sellu- ja paperitehdashanke Sumatralla Riaun maakunnassa, siirtyivät Indonesian olojen muututtua Kiinaan. Yritykset omistavat paperitehtaan Shanghaiin lähellä sijaitsevassa Changshussa sekä siihen liittyvän paperituotteita valmistavan tehtaan Suzhoussa. Nämäkin tehtaan ovat suomalaisten koneistamia ja ne on saaneet luottoa Leonialta ja oletettavasti myös Finnveran takuut.

Changshun tehdas käyttää paperiinsa lähes yksinomaan Riaun sademetsistä keitettyä sellua, joten suomalaisten vastuu Sumatran metsätuhoista ei ole päättynyt, vaikka UPM-Kymmene vetäytyikin Indonesiasta. Voi vain arvailla, kuinka tehtaat ovat vaikuttaneet ympäristöön, sillä puolueetonta tietoa ei Kiinasta saa. Riaun sellutehtaan ympäristövaikutukset on kuitenkin tiedossa. Tehdas toistaa samaa tarinaa maiden ryöstämisestä, sademetsien hakkuista sekä vesistön ja ilman saastuttamisesta. (Lisätietoja: Otto Miettinen ja Tove Selin: Harkittu Riski, UPM-Kymmene Indonesian sademetsissä. Vihreä Sivistysliitto 1999 Helsinki.)

Millaisia kriteereitä tarvitaan?

Hyvä ympäristöseurauksia ja sosiaalisia vaikutuksia koskeva ohjeisto sisältää ainakin perinteisen YVA-menettelyn, jossa hankitaan tietoa projektialueesta ja projektin vaikutuksesta ympäristöön ja ihmisiin, kartoitetaan eri vaihtoehtoja sekä selvitetään, kuinka negatiivisia seurauksia voidaan estää. Erityisen tärkeää on kuunnella eri osapuolia, kuten investoijaa ja kohdemaan kansalaisjärjestöjä sekä paikallisia asukkaita. Kaiken tiedon tulee olla julkista ja vapaasti arvioitavissa ennen luottopäätöksen tekoa. Investointia pitää voida tarkastella myös toteutusvaiheessa, ja havainnoista olisi raportoitava. Loppuarvio on myös olennainen osa prosessia, jotta tehtyjä virheitä ei toisteta. YVA:n tehtävä ei ole vain antaa tietoa vaan vaikuttaa päätöksentekoon niin, että hanke mahdollisesti raukeaa tai sille esitetään vaihtoehtoja, mikäli sen ympäristövaikutukset ovat mittaamattomat.

Kriteereissä tulisi huomioida kansainväliset sopimukset ja säännöt, kuten Rion ja Kioton sopimukset. Myös monenkeskisten kehityspankkien (Maailmanpankki) ja kansainvälisten järjestöjen (OECD DAC, UNCTAD, ILO) kriteerit voivat olla lähtökohtana tiukempia kriteereitä laadittaessa. Vastaanottajamaan lainsäädännössä tulisi huomioida esimerkiksi investoijamaan päästörajoja koskevat säännöt, jottei vanhentunutta tekniikkaa dumpattaisi kehitysmaihin. Kriteereissä tulee myös olla lista projekteista, joita ei koskaan rahoiteta. Näitä ovat aseteollisuus, ydinvoima, voimakkaita myrkyjä tuottavat tai muunlaista korvaamatonta vahinkoa aiheuttavat projektit. Esimerkiksi Maailmanpankin hylkäämät suurpadot eivät ole ympäristölle hyväksi. Hiilivoima on toinen esimerkki kestävästä projektityypistä. Romanian syanidionnettomuus osoitti, että kullankaivuu on eräs vaarallisimmista hankkeista, ja Greenpeace onkin esittänyt

Ympäristöä ja sosiaalisia seurauksia koskevilla kriteereillä varmistetaan, että:

- Alueen asukkaat voivat jatkaa elämäänsä ja harjoittaa elinkeinojaan turvallisesti mielin.
- Hanke vaikuttaa ympäristön tilaan vain vähän.
- Pakkosiirtoja vältetään viimeiseen asti. Jos niitä on pakko tehdä, niin siirron kohteeksi joutuneiden elinolosuhteiden on parannettava, ei huononuttava.
- Hankkeelle luodaan vaihtoehtoinen malli tai pidetään esillä mahdollisuutta, ettei sitä toteuteta lainkaan.
- Kaikki kiinnostuneet voivat osallistua hankkeen

sen kieltämistä täysin tarpeettomana. Romanian tapaus on tyyppiesimerkki piittaamattomuuden seurauksista.

Sanoista tekoihin

Suomessa prosessi on vasta aluillaan. Valtioneuvosto on tehnyt useita periaatepäätöksiä, joissa se edellyttää kaupan, politiikan ja kehitysyhteistyön toteuttavan kestävästä kehitystä (Valtioneuvosto 15.10.1997). Ulkoministeriössä, joka hallinnoi Finnfundia, TTT-määrärahaa ja korkotukiluottoja, tehtiin vastikään linjauksen mukainen suuri muutos. Entiset sektorikohtaiset linjat eli ulko- ja kauppapolitiikka sekä kehitysyhteistyö muutettiin alueelliseksi kokonaisuuksiksi, jotka jakautuvat Aasian, Afrikan, Amerikan, Euroopan ja Oseanian linjoiksi. Tarkoitus on kohdella eri sektoreita tasavertaisesti ja yhdenmukaisesti. Kaikkien alojen tulisi tavoitella samoja päämääriä: köyhyyden vähentämistä, demokratiaa ja ihmisoikeuksia, maailmanlaajuisten ympäristöongelmien torjumista ja taloudellisen dialogin edistämistä. Kauppa- ja ympäristönormit tulisi harmonisoida yhdessä kehitysmaiden kanssa.

Kauppa- ja teollisuusministeriö vastaa Finnveran ympäristöohjeiston laatimisesta, ja siellä prosessi on pikku hiljaa lähtenyt eteenpäin. OECD-prosessikin vaatii jo Suomelta toimia, ja kauppa- ja teollisuusministeriö pyysi ympäristöministeriöltä selvitystä juuri ennen helmikuussa vuonna 2000 pidettyä

kokousta. Ministeri Erkki Tuomioja patisteli kaudellaan virkamiehiään ottamaan asian vakavasti ja ryhtymään toimeen. Lisäksi Finnvera teki joulukuussa 1999 yhteistyösopimuksen Finnfundin kanssa edistääkseen muun muassa ympäristöstandardien kehittämistä.

Suomessa valmistellaan parhaillaan vientitakuu- ja korkotukilain sekä Finnfundin uudistamista, joten nyt on aika toimia eettisemmän ja ympäristöystävällisemmän kehitysmaainvestoinnin ja -kaupan saavuttamiseksi.

Lähteet:

The Corner House: Snouts in the Trough. Export Credit Agencies, Corporate Welfare and Policy Incoherence. June 1999 (UK)

Down to Earth, no 42. August, 1999.

Miettinen, Otto ja Selin, Tove: Harkittu Riski, UPM-Kymmene Indonesian sademetsissä. Vibreä Sivistysliitto 1999 Helsinki.

OECD DAC: Coherence in Environmental Assessment. Practical Guidance on Environmental Assessment for Development Co-operation. OECD 1999. (www.oecd.org/dac/html/pubs/)

Project for Ecological Recovery, Thaimaa. Miksi hiilivoimaloita vastustetaan maailmassa? Julkaisematon mielipidekirjoitus.

Rich, Bruce: Export Credit Agencies: The need for more rigorous, common policies, procedures and guidelines to further sustainable development. Background memorandum for a presentation before the OECD Trade Directorate Working Party on Export Credits and Credit Guarantees, Paris November 17, 1998.

Rich, Bruce: Established Common Elements of International, Good Practice for Environmental Assessment. Background memorandum for a presentation before the OECD Trade Directorate Working Party on Export Credits and Credit Guarantees, Paris October 26, 1999.

Suomen kehitysmaapolitiittinen linjaus. Valtioneuvosto 15.10.1998. Ulkoasiainministeriö Helsinki 1998.

Tällskog Lasse, Kontio Panu, Leskinen Antti: Environmental Assessment in Public Promotion of Exports and Investments to Developing Countries. Diskurssi Ltd and Finnish Environment Institute (Suomen Ympäristökeskus) Helsinki 1999.

van Voorst, Michiel: Debt Creating Aspects of Export Credits. Eurodad August 1998.

Internet

www.fide.fi

www.leonia.fi

www.finnfund.fi

www.eca-watch.org

www.finnvera.fi

Suomen vientiluottokampanjassa ovat mukana Kehitysyhteistyön palvelukeskus, Aasian ystävät, Maan ystävät sekä Suomen Luonnonsuojeluliitto. Lisätietoja: Tove Selin, sähköposti: tselin@kaapeli.fi ja Max von Bonsdorff, puhelin: 09 584 23 242 ja sähköposti: max.bonsdorff@kepa.fi

Muista myös Kepan raportit:

INTERNAL REVIEW OF KEPAS LIAISON SERVICES IN TANZANIA (Sirpa Tapaninen) Arvio Kepan yhteystoimitsijatyöstä Tansaniassa kahden vuoden ajalta. Raporttisarja 37, 2000.

KAIKEN MAAILMAN KUMMIT. TIETOJA KUMMIJÄRJESTÖISTÄ (Anna Kähkönen) Tietoa kehitysmaiden lapsia tukevasta kummitoiminnasta Suomessa. Raporttisarja 36, 2000.

MAAILMANPANKKI RUOHONJUURELLA (Kirsi Jantunen) Nicaraguan etnistien vähemmistöjen rooli Atlantin biologisen käytävän suunnittelussa. Raporttisarja 34, 2000.

IMF JA KEHITYSMAAT (Linus Atarab) Kansainvälinen valuuttarahasto on joutunut ennennäkemättömän kritiikin kohteeksi. Raporttisarja 33, 2000.

“EK HET NIKS” – minulla ei ole mitään (Dr Judith Head) Euroopan unionin politiikan vaikutus säilyketeollisuuden naistyöntekijöihin Erelä-Afrikassa. Raporttisarja 32, 1999.

DEVELOPMENT IN INDONESIA (Anu Lounela) Some Regional and National NGOs in Indonesian Democratization Process. Raporttisarja 31, 1999.

KEPAN JÄSENJÄRJESTÖKYSELY 1999 (Kai Artes, Jan Blomberg) Kartoitus kepan jäsenjärjestöjen palvelutarpeista, palveluiden käytöstä ja Kepan roolista yhteistyöjärjestönä. Raporttisarja 30, 1999.

KUOHUVAA KUMPPANUUTTA (Marikki Räisänen) Opas Euroopan unionin kehitysyhteistyösuhteiden muutoksiin. Raporttisarja 29, 1999.